

УДК 342(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/apdp.v106.2025.1>*М. М. Бедрій, Ю. В. Олійник*

ІДЕЙНО-ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ КОНЦЕПЦІЙ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Постановка проблеми. Концепції правової держави та верховенства права є ключовими категоріями сучасної юридичної науки та практики, які впливають на функціонування правових систем у багатьох країнах світу. Вони стали фундаментом для створення ефективних механізмів захисту прав і свобод людини, забезпечення справедливості та балансу між владою і суспільством. Разом з тим, історичне формування цих ідей не було одноманітним і проходило в різних соціокультурних умовах, що визначило їхні унікальні риси.

Перші систематизовані концепції правової держави з'явилися на зламі XVIII–XIX століть у Німеччині, де ідея підкорення державної влади закону стала основоположним принципом юридичної думки. Представники німецької правової школи, зокрема І. Кант і Г. Гегель, розробили теоретичні основи правової державності, обґрунтовуючи необхідність забезпечення верховенства закону як засобу обмеження державної влади та гарантування прав людини. Концепція правової держави акцентувала на значенні розумного законодавства, обов'язковості права для всіх суб'єктів та на необхідності чіткого розподілу влад.

Водночас у Великобританії у згаданий період виникла концепція верховенства права, яка була тісно пов'язана з ідеєю народного суверенітету та історично сформованим принципом рівності всіх перед законом. Одним із ключових теоретиків цієї концепції був А. Дайсі, який сформулював її основні принципи: верховенство закону як альтернативу свавільному урядуванню, рівність перед законом усіх громадян незалежно від їхнього статусу та обов'язковість дотримання права як гарант особистих свобод. Ця концепція, на відміну від німецької, спиралася не лише на ідеї природного права, але й на історичну еволюцію британської правової системи, зокрема на прецедентне право та конституційні звичаї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Витоки концепцій правової держави та верховенства права були предметом наукового дослідження в українській та зарубіжній науковій літературі, серед відомих учених та дослідників. Розвиток концепції правової держави знайшов своє відображення в дослідженнях В. Тимошенко [1], О. Терзі [2], Н. Войтович [3], Є. Мануйлова [4], С. Жданенко [4] та ін. Щодо розвитку верховенства права насамперед привертає увагу дослідження американського науковця Б. Таманагі [5]. Попри значний внесок сучасних науковців у теоретичний розвиток концепцій правової держави та верховенства права, варто звернути увагу на ідейно-історичні витоки таких концепцій, оскільки це дозволить зрозуміти їхню еволюцію, філософські основи та вплив на сучасні правові системи, а також сприятиме осмисленню справедливості, законності та захисту прав людини.

Мета цієї статті полягає у комплексному дослідженні ідейно-історичних витоків концепцій правової держави та верховенства права, їхніх взаємозв'язків та особливостей розвитку в різних правових культурах. Науковий аналіз передумов формування концепцій правової держави та верховенства права дозволяє зрозуміти подальшу еволюцію їхнього змісту, а також важливість цих ідей для забезпечення сталості правопорядку, демократії та захисту прав людини в умовах сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Історичні витoki концепцій правової держави і верховенства права сягають доби античності та беруть початки від правової думки Стародавніх Греції та Риму. Зокрема періоду давньогрецької філософії характерні роздуми про ідеальну державу. Сократ (469–399 рр. до н.е.) бачив такою державу у формі полісу з пануванням справедливих законів [3, с. 43]. Подібним чином Платон (427–347 рр. до н.е.) протиставляв державам з верховною владою правителів (він передбачав крах цих держав) держави з верховною владою законів (ім повинні були належати порятунок і всі блага богів) [1, с. 5–6]. У книзі п'ятій «Держави» Платон, здійснюючи опис діалогу Сократа та Главкона, зазначив: «Поки в державах...філософи не матимуть царської влади або так звані теперішні царі та правителі не почнуть шанобливо й належно кохатися у філософії ...держава не матиме спокою від зла, і, мені здається, рід людський також...» [6, с. 167]. Ця теза втілює переконання Платона, що справедливий устрій держави можливий лише за умови, коли влада належить мудрим і доброчесним правителям, які керуються знанням істини та ідеалів. На думку Платона, філософ є найкращим правителем, оскільки саме він здатний розуміти вищі ідеї добра і справедливості та впроваджувати їх у суспільне життя. Така ідея передбачає єдність політики та етики, що стало основоположною підвалиною для подальшого розвитку концепції правової держави.

При цьому, Платонівська вимога моральної компетентності правителів безпосередньо пов'язана із сучасною концепцією верховенства права, де наголошується, що законодавці та виконавці законів мають керуватися принципами справедливості, рівності та суспільного блага. Його ідея поєднання філософії та влади також розкриває важливість нормативних підстав для здійснення державного управління, що є основою правової держави, де будь-яка влада підкоряється закону і розумним моральним засадам. Така ідея демонструє, що формування ідеї правової держави вже на ранніх етапах історії мислення ґрунтувалося на прагненні до гармонії між владою, розумом і етичними ідеалами.

Арістотель (384–222 рр. до н.е.) наполягав на необхідності правління в державі розумного закону (його називав «зрівноважуючим розумом»), оскільки панування людини без нього створює ризик зловживання владою та становлення тиранії [4, с. 115]. Ідеальною формою держави він вважав політію, в якій би органічно поєдналися нерівність і свобода, риси олігархії та демократії. Запропонована ним форма держави мала б характеризуватися кількісною перевагою та правлінням середнього класу населення, униканням політичних і економічних крайностей, а також поміркованістю законів і господарювання [7, с. 30–31]. Поряд з цим, в книзі п'ятій «Нікомахової етики» Арістотель проголосив таку максиму: «Справедливе – це законне і рівне, а несправедливе – це протизаконне і нерівне» [8, с. 191]. Така

ідея мислителя відображає його прагнення поєднати ідею справедливості з дотриманням законів, які регулюють суспільне життя.

Справедливість, за Арістотелем, є двовимірною категорією: з одного боку, вона передбачає узгодженість із законом (законність), а з іншого – реалізацію принципу рівності (рівність як пропорційна або арифметична залежність). Вказаний підхід став основою для подальшого розвитку концепції правової держави, оскільки правова система, що базується на верховенстві права, передбачає не лише формальне дотримання законів, а й забезпечення рівності усіх перед законом. Водночас, Арістотель наголошує на зв'язку між справедливістю та законністю, але ототожнює їх. Закони, на його думку, мають відповідати ідеї загального блага, що корелює із сучасною концепцією верховенства права, яка виходить за межі формальної законності й охоплює принципи моральності, прав людини та соціальної справедливості.

Отже, у контексті дослідження історичних витоків концепцій правової держави та верховенства права, ця максима ілюструє перші спроби систематизувати зв'язок між правом, законом та справедливістю. Вона підкреслює важливість правової рівності та узгодженості законів із загальними принципами доброчесності, які згодом стали основою для розробки концептуальних засад верховенства права та правової держави.

Під державою Арістотель розумів об'єднання вільних громадян, які спільно керують справами полісу на основі справедливості. До їх числа згідно з вченням Арістотеля не належали раби та варвари. Мислитель вважав, що зв'язок держави та права полягає у справедливості: «поняття справедливості пов'язане з уявленням про державу, оскільки право, що служить критерієм справедливості, є регуляторною нормою політичного спілкування» [2, с. 149].

Важливою в контексті походження концепцій правової держави та верховенства права є наступна цитата Арістотеля: «Тому справедливість вимагає, щоб усі рівні владарювали тією самою мірою, якою підкоряються, і щоб кожен по черзі то наказував, то підкорявся. Тут вже ми маємо справу із законом, бо порядок і є закон. Тому краще, щоб владарював закон, а не хтось один із громадян. На тій самій підставі, навіть якщо буде визнано, щоб владу мали кілька людей, цих останніх треба призначити охоронцями закону та його слугами» [5, с. 16].

Полібій (210–128 рр. до н.е.) говорив про необхідність додержання правових норм не тільки громадянами, але і їхніми правителями. Він сформулював концепцію змішаного правління, відповідно до якої в державі варто поєднати елементи монархії, аристократії та демократії. У його концепції існували три центри державної влади – влада однієї особи, влада кількох осіб і влада більшості. Згадані центри, представлені конкретними органами влади, повинні були зрівноважувати одне одного та забезпечувати загальний порядок [1, с. 6–7]. Відтак, у концепції Полібія прослідковуються контури ідей про необхідність поділу влади, стримування та протидії відповідних ланок. Як відомо, цим механізмам сучасні концепції правової держави та верховенства права надають значну увагу [9, с. 14].

Серед давньоримських юристів для формування античних витоків концепцій правової держави та верховенства права особливе значення мають погляди Марка

Тулія Цицерона (106–43 рр. до н.е.). Його вислів «ми повинні бути рабами законів, щоб стати вільними» став не тільки «крилатим», але й заклав важливу основу для подальшого мислення про владарювання права. Він визначив державу як надбання народу, об'єднання багатьох людей, пов'язаних між собою згодою у питаннях права та спільністю інтересів. Для майбутніх концепцій правової державності важливим було те, що Цицерон максимально пов'язав поняття держави з поняттям права, називаючи її загальним порядком, правотворенням, узгодженим правовим спілкуванням тощо [10, с. 379]. У цих думках видно обриси початків концепції правової держави.

У праці «Республіка» Цицерон засуджував царя, який був деспотом і не дотримувався законів, називаючи такого правителя «найогиднішим і найвідразливішим з усіх створінь, які тільки можна собі уявити». Мислення видатного римського юриста виводило верховенство закону з його відповідності природному закону, який своєю чергою вважався ним законом розуму. У цьому контексті варто процитувати трактат Цицерона «Про закони»: «Подібно до того, як магістратами керують закони, так народом керують магістрати, і є всі підстави сказати, що магістрат – це закон, який промовляє, а закон – це безмовний магістрат» [5, с. 18–19].

У Середньовіччі інтерес до питань правової державності знизився в порівнянні з античною добою. Варто зазначити, що Т. Аквінський (1225–1274) був прихильником монархічної форми держави та відстоював вищість церковної влади над світською. Водночас він переконував, що оптимальною є така монархічна держава, в якій влада правителя обмежується законами. Його вченню характерна ідея вічного закону, встановленого Богом, який домінує над позитивними законами, складеними людьми [11, с. 59–60]. Потребує уточнення, що Т. Аквінський вважав обмеження влади монарха власними законами можливим тільки з його волі. Він не бачив перспективи примусового сковування монарха його ж законами. Натомість видатний теолог стверджував, що кожен правитель підвладний Божому закону та суду, а також природному праву. Тому вирок і покарання щодо монархів є виключною справою Бога [5, с. 26].

Визначний британський юрист Г. Бректон (?–1268) у своїй праці «Про закони і звичаї Англії» зазначав про короля наступне: «...хай його влада буде обмеженою законом, який є шорами для короля; нехай він живе за законом, бо закон людський проголошує, що законодавець має виконувати власний закон... Ніщо так не личить суверенному правителю, як жити за законом, як і немає вищої влади від тої, щоб правити згідно зі законом, і він має належно розпоряджатися тим, що дарує йому закон, бо закон робить його королем» [5, с. 34]. Ймовірно, ці думки були подальшим розвитком імпульсу правової думки, який створила Велика хартія вольностей 1215 р.

Концепції правової держави та верховенства права базувалися в тому числі на ідеях Марсилія Падуанського (1275–1343), який наполягав на потребі втілення справедливості у позитивному праві держави. З огляду на зазначену мету джерелом законотворення повинен був стати народ, а не монарх, для якого передбачалася функція виконавця закону в умовах народного контролю [3, с. 45].

Бачення народу суб'єктом законотворчості розвивалося у наступних правових вченнях і стало важливим елементом концепцій правової держави та верховенства права.

В епоху відродження були вироблені нові ідеї (наприклад, принцип свободи кожної людини), що стали передумовами формування концепцій верховенства права та правової держави. Утопісти (Т. Мор, Т. Кампанелла, Л. Бруні та ін.) наголошували на потребі рівності всіх людей у їхніх правах [1, с. 7]. Н. Макіавеллі (1469–1527) бачив основною метою держави забезпечення можливості вільного користування майном і гарантування особистої безпеки її громадян. Оптимальною формою держави мислитель вважав республіку, позаяк вона найбільше відповідала вимогам рівності та свободи [4, с. 117].

Ж. Боден (1530–1596) вважав державу здійсненням суверенною владою справедливого управління «багатьма сім'ями і тим, що перебуває у спільному управлінні». Він ототожнював вище благо держави та конкретної особи, що відображає його розуміння справедливого управління [7, с. 67]. Т. Гоббс (1588–1679) був прихильником абсолютної монархії в Англії, однак його творча спадщина також мала вагомий вплив на становлення концепцій правової держави та верховенства права. Так, йому належить важливе визначення свободи індивіда як можливості робити все, що не заборонено законом [4, с. 118]. Обидва мислителі підтримували необхідність єдності та суверенності держави, в якій повинно було функціонувати загальне та рівне для усіх право [1, с. 8].

Для становлення концепцій правової держави та верховенства права важливе значення мали висновки Дж. Лока (1632–1704) – одного з ключових представників емпіризму та Просвітництва. Він обґрунтував конституційну монархію як форму правління, побудовану на основі суспільного договору між монархом і його підданими, а також вперше запропонував поділяти державну владу на три гілки (законодавчу, виконавчу та федеральну). Дж. Лок бачив основну різницю між королем і тираном у тому, що освічений король робить закони межами своєї влади, а благо суспільства – її метою [12, с. 237].

Англійський мислитель стверджував, що абсолютна монархія є несумісною з громадянським суспільством, адже в таких умовах монарх «судитиме сам себе», продовжуючи в такий спосіб дію природного стану. Будучи прихильником теорії суспільного договору, Дж. Локк наполягав на тому, що законодавство повинно базуватися на волі (голосуванні) більшості. Він писав: «Бо вся влада уряду, існуючи виключно на благо суспільства, як вона не має бути свавільною чи довільною, так вона має здійснюватися через ухвалені та проголошені закони; люди мають як знати свій обов'язок, так і бути у безпеці в рамках закону; зв'язаними вимогами закону мають бути також і правителі» [5, с. 59–60].

У своїй головній праці «Два трактати про врядування» Дж. Лок зазначив, що: «Свобода людини в суспільстві має бути підкорена лише тій законодавчій владі, що встановлена, за згодою всіх, у спільнотворенні, а не пануванню чиєїсь волі чи обмеженням якихось законів...» [12, с. 142]. Свобода, у трактуванні Лока, не є відсутністю правил, а залежить від справедливих і прозорих законів, що забезпечують рівність та захист природних прав кожного громадянина.

Ця ідея лягла в основу пізніших концепцій правової держави, які акцентують на необхідності верховенства закону, демократичної згоди, а також захисту прав і свобод.

Ідею поділу державної влади на три гілки, розвинув французький мислитель Ш. Л. Монтеск'є (1689–1775), який першим виокремив саме законодавчу, виконавчу та судову владу. У порівнянні з поділом Дж. Лока Ш. Л. Монтеск'є окреслив суди окремою незалежною гілкою (в англійського мислителя вони відносилися до законодавчої). Визнаючи суд точкою безпосереднього зіткнення державної влади, закону й індивіда, французький мислитель наділив його функцією запобіжника беззаконню з боку держави. Ш. Л. Монтеск'є стверджував, що «свобода – це право роботи те, що дозволяє закон», і це визначення вважається класичним у юриспруденції. Воно також дало підставу наступним поколінням правознавців заявити про те, що свободою є життя в умовах верховенства права [5, с. 62–63].

Правові вчення Ж.-Ж. Руссо (1712–1778) послужили важливим фундаментом для концепцій правової держави та верховенства права, адже в них розвивалися ідеї народного суверенітету (народ як єдине джерело влади) та рівності між людьми (як юридичної, так і майнової). Він прогнозував створення у майбутньому ідеальної держави, побудованої на засадах свободи та рівності (у його вченні одного не могло існувати без іншого), а її «природні відносини та закони завжди збігатимуться в усіх пунктах» [11, с. 141–142].

Ж.-Ж. Руссо вважав, що народ має право встановлювати закони та обирати своїх представників, щоб забезпечити справедливість та захистити свої права. У своєму трактаті «Про суспільну угоду, або принципи політичного права», він звертає увагу, на те що: «Основа невідчужуваності суверенітету – це одночасно й основа його неподільності, оскільки воля є або загальною, або ні. Вона є волею корпорації, утвореної або всім народом, або тільки його частиною» [13, с. 32–33]. Така ідея наголошує, що суверенна воля належить всьому народу як цілому і не може бути передана чи розділена між окремими групами чи особами. Це положення відображає фундаментальну ідею концепції правової держави, де закон є вираженням загальної волі, а будь-яке відхилення від цього принципу веде до порушення принципу верховенства права.

Європейські ідеї, які передували концепціям правової держави і верховенства права, отримали «нове дихання» на Американському континенті, що спостерігалося в правовій думці та державотворчих документах США. У політико-правовому творі «Записки федераліста» його автори (А. Гамільтон і Д. Медісон і Дж. Джей) зазначали, що державна влада має обмежені повноваження, а вся конституційна система функціонує заради захисту прав особи. Також наголошувалося на потребі в писаній (фіксованій) Конституції, яка повинна була обмежити владу правителя. Для забезпечення контролю над демократією та захисту індивідуальних свобод автори «Записок федераліста» запропонували три механізми: представницьку демократію (вона дозволяла уникати емоційних рішень, що характерні прямим демократіям); два поділи влади – вертикальний (відокремлення федеральної влади та влади штатів) і горизонтальний (законодавча, виконавча та судова гілки влади); судовий контроль, у тому числі право судової влади скасовувати рішення

законодавчої та виконавчої гілок, як суперечили Конституції [5, с. 65–66]. Як бачимо, ці механізми актуальні й по сьогодні у США.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, концепції правової держави та верховенства права є результатом тривалого історичного розвитку політико-правових ідей, що взяли початок від античних філософських учень і рухалися через епохи Середньовіччя, Відродження, Реформації та Просвітництва. Аналіз ідейно-історичних витоків цих концепцій показує, що вони формувалися в різних соціокультурних обставинах, але об'єднані спільною метою – забезпеченням справедливості, обмеженням свавілля влади та захистом прав і свобод людини. Створенню концепцій правової держави та верховенства права передували споріднені за змістом концепції та ідеї (поділ влади, народний суверенітет тощо), які стали «будівельним матеріалом» для їхніх творців.

Подальші дослідження ідейно-історичних витоків концепцій правової держави та верховенства права можуть бути зосереджені на кількох ключових напрямках. **По-перше**, доцільно поглибити аналіз взаємозв'язку між цими концепціями та сучасними викликами, такими як глобалізація, цифровізація та транснаціональні правові режими, не оминаючи і викликів спричинених війнами. **По-друге**, варто дослідити вплив неklasичних правових традицій (наприклад, східних філософських систем чи африканських правових звичаїв) на формування сучасних уявлень про правову державу та верховенство права. **По-третє**, перспективним є вивчення еволюції цих концепцій у контексті постколоніальних держав, де поєднуються західні правові моделі з місцевими традиціями. Такі дослідження дозволять не лише поглибити теоретичне розуміння цих концепцій, але й запропонувати практичні рекомендації для їх реалізації в сучасному світі.

Література

1. Тимошенко В. І. *Правова держава: теоретико-історичне дослідження*. Київ : Наук. думка, 1994. 132 с.
2. Терзі О. С. Розвиток ідеї правової держави. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2008. № 1. С. 148–152.
3. Войтович Н. П. Концепція правової держави у теоретичній спадщині Б. О. Кістяківського : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2016. 207 с.
4. Мануйлов Є. М., Жданенко С. Б. Концепції правової держави в історії філософсько-правової думки. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2010. № 4. С. 114–122.
5. Таманага Б. *Верховенство права: історія, політика, теорія* / пер. з англ. А. Іщенка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 208 с.
6. Платон. *Держава* / пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
7. *Історія вчень про державу і право : підручник* / ред.: Г. Г. Демиденко, О. В. Петришин. Харків : Право, 2009. 256 с.
8. Арістотель. *Нікомахова етика* / пер. з давньогрец. В. Ставнюк. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
9. Бедрій М. М. Античні витоки концепцій правової держави та верховенства права. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики*: матер. XVII міжнар. наук.-практ. конф., м. Миколаїв, 26 грудня 2024 р. Львів: Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 13–15.
10. Мироненко О. М. Цицерон Марк Тулій. *Юридична енциклопедія: в 6 т.* / ред. Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. Київ, 2004. Т. 6 : Т-Я. С. 379.
11. Шульженко Ф. П. *Історія політичних і правових вчень*. Київ: Юрінком Інтер, 2007. 360 с.
12. Лок Дж. *Два трактати про врядування* / пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець. Київ : Вид-во Солом'ї Павличко «Основи», 2001. 265 с.

13. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / ред.: Є. К. Бистрицький та ін.; пер. з фран. О. І. Хома; Відп. секретар О. І. Хома. Київ: Port-Royal, 2001. 346 с.

Анотація

Бедрій М. М., Олійник Ю. В. Ідейно-історичні витоки концепцій правової держави та верховенства права. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню ідейно-історичних витоків концепцій правової держави та верховенства права, їхнього формування від античності до Нового часу та їхнього значення для сучасної юридичної науки і практики. Розглянуто етапи розвитку цих концепцій у різних історичних, правових, філософських і соціокультурних умовах, підкреслюючи їхню ключову роль у забезпеченні справедливості, обмеженні свавілля влади та захисті прав і свобод людини.

Зазначено, що у Стародавній Греції Платон обґрунтовував ідею мудрого правління, керованого етикою і розумом, Арістотель наголошував на верховенстві розумного закону як засобу запобігання тиранії, а Цицерон пов'язував державу з правом, акцентуючи на необхідності підкорення всіх закону. Звернуто увагу, що у Середньовіччі Тома Аквінський інтегрував природне право з божественним законом, обмежуючи владу монарха моральними і правовими принципами. Визначено, що епохи Відродження, Реформації та Просвітництва, представлені Падуанським, Макіавеллі, Боденом, Гоббсом, Локом, Монтеск'є та Руссо, збагатили концепції ідеями народного суверенітету, поділу влади, суспільного договору та юридичної рівності, закладаючи підґрунтя для сучасних демократичних інститутів.

Стаття розкриває актуальність концепцій правової держави та верховенства права для сучасних демократичних суспільств, підкреслюючи їхню ключову роль у формуванні стабільного та ефективного правопорядку, забезпеченні захисту основоположних прав і свобод людини, а також у функціонуванні й утвердженні демократичних інститутів. Зосереджено увагу на тому, що ці концепції залишаються не лише теоретичними орієнтирами, але й практичними інструментами реагування на виклики сьогодення. У цьому значенні запропоновано низку перспективних напрямів подальших досліджень. Зокрема, йдеться про потребу глибокого аналізу впливу процесів глобалізації, трансформацій політичних режимів, гібридних загроз та умов воєнного стану на зміст і реалізацію принципів правової держави. Окрему увагу приділено також вивченню потенціалу некласичних правових традицій – таких як східні філософські концепції, а також африканські звичаєві правові системи – в контексті їх можливого внеску в переосмислення й адаптацію ідеалів правової держави та верховенства права до умов сучасного світу, що дедалі більше характеризується нормативним плюралізмом, культурною різноманітністю та новими формами правової взаємодії.

Ключові слова: державна влада, правовий порядок, розподіл влади, права і свободи людини, політичний устрій.

Summary

Bedrii M. M., Oliinyk Yu. V. Ideological and historical origins of the concepts of the law-governed state and the rule of law. – Article.

The article is devoted to the study of the ideological and historical origins of the concepts of the law-governed state and the rule of law, their formation from antiquity to the modern era and their significance for modern legal science and practice. The stages of development of these concepts in various historical, legal, philosophical and socio-cultural conditions are considered, emphasizing their key role in ensuring justice, limiting the arbitrariness of power and protecting human rights and freedoms.

It is noted that in Ancient Greece, Plato substantiated the idea of wise government, guided by ethics and reason, Aristotle emphasized the supremacy of reasonable law as a means of preventing tyranny, and Cicero linked the state with law, emphasizing the need for all to submit to the law. It is noted that in the Middle Ages, Thomas Aquinas integrated natural law with divine law, limiting the power of the monarch with moral and legal principles. It is determined that the Renaissance, Reformation and Enlightenment eras, represented by Marsilius of Padua, Machiavelli, Boden, Hobbes, Locke, Montesquieu and Rousseau, enriched the concepts with the ideas of popular sovereignty, separation of powers, social contract and legal equality, laying the foundation for modern democratic institutions.

The article reveals the relevance of the concepts of the law-governed state and the rule of law for modern democratic societies, emphasizing their key role in the formation of a stable and effective legal order, ensuring the protection of fundamental human rights and freedoms, as well as in the functioning and consolidation of democratic institutions. The focus is on the fact that these concepts remain not only theoretical guidelines, but also practical tools for responding to the challenges of the present. In this sense, a number of promising directions for further research are proposed. In particular, it is about

the need for a deeper analysis of the impact of globalization processes, transformations of political regimes, hybrid threats and martial law conditions on the content and implementation of the principles of the rule of law. Special attention is also paid to the study of the potential of non-classical legal traditions – such as Eastern philosophical concepts, as well as African customary legal systems – in the context of their possible contribution to the rethinking and adaptation of the ideals of the law-governed state and the rule of law to the conditions of the modern world, which is increasingly characterized by normative pluralism, cultural diversity and new forms of legal interaction.

Key words: state power, legal order, separation of powers, human rights and freedoms, political system.